

CRKVA SUVREMENE TEHNIČKE CIVILIZACIJE I RAD

Dr Marijan Jurčević, o. p.

I. CRKVA DANAS I JUČER

Crkva je ustanovljena za ljude, za spas ljudi i svijeta (II. vat, GS 3, 10, 21). Bilo je vremena kad se pod Crkvom podrazumijevalo samo hijerarhiju, osobito Sv. Stolicu, pa kad se govorilo o odnosu Crkve i svijeta ili rada mislilo se na odnos pontifikalnog i kleričkog autoriteta prema tim realnostima. Takvo je mišljenje već davno prevladano kod onoga tko imalo poznaje Crkvu. Danas se pod Crkvom shvaća cijeli narod Božji (hijerarhija i svi vjernici), a osobito je to naglasio II. vatikanski sabor. Time je Crkva barem u dokumentima Sabora i u teologiji sebe počela shvaćati više demokratski negoli monarhijski. Zakoraknula je iz prošlih stoljeća u sadašnjost, iako su djelomično još i današnja crkvena struktura, teologija i liturgija usklađene prema svijetu srednjeg vijeka. Djelomično su još i sada u teologiji i liturgiji prisutne srednjovjekovne slike svijeta i čovjeka. Te su slike govorile, od njih se živjelo kad je srednjovjekovlje nad njima stvaralo teologiju, međutim sada više ne govore, ne zadiru u život današnjeg čovjeka. Pa kad danas te slike i refleksiju nad njima ne naglašavamo, time ih ne proglašavamo neistinitim, nego uviđamo da više nisu znakovite za čovjeka današnje tehničke civilizacije, a katkad čak mogu biti i prepreka u susretu Crkve i svijeta. Zato je II. vatikanski sabor htio osposobiti Crkvu za sadašnjost i dati joj smjernice za budućnost¹, jer mentalitet, manira Crkve i oblik liturgije nisu istine vjere već dobne formulacije koje ovisе o vremenu shvaćanja i poimanja².

Crkva je uvijek bila svjesna da ona nije privatni kult nego zajedništvo i stoga je nezamisliva izvan zajedništva, izvan svjetske i socijalne strukture, o čemu uvijek mora voditi brigu. Ona također spada u „svetu“ socijalnu stvarnost. Iako Crkva nije 'običan svijet', njen je cilj da ga budi i spašava, a ne da ga rasvjetovni. Spasiti svijet ne znači rasvjetovniti ga, makar je i takvo mišljenje koji put znalo zahvatiti Crkvu, osobito kad je bila pod jakim utjecajem redovništva.

1 cf. J. M. AUBERT, *Pour une théologie de l'age industriel*, Cerf, 1971, str. 274.

2 Ibidem.

Crkva je također 'sakrament', tj. znak i dar Božji svijetu. Ona nije svrha samoj sebi. Ona želi biti u Kristu – potpuno jednaka ljudima, među ljudima i za ljude (Ivan XXIII). Crkva je „đakon” svijeta. Njegov poziv i njezina struktura su ZA DRUGE, i to ju postavlja u svijet svih vremena, a također ju tjera da upozna svijet koji živi, kojem služi. Zato je svjetsko (ljudsko) iskustvo za Crkvu „teološko mjesto” (Congar), izvor iz kojeg crpi elemente i snagu za svoje razmišljanje³.

Tek kad Crkva spozna je i živi živući (ne prošli) svijet njezina služba postaje služba konkretnom čovjeku, njegovim pitanjima i potrebama. Zar Crkva i svijet nemaju istu materiju – rečeno skolastički – tj. čovjeka, a i traže istu stvar: uspjeh čovjeka i s njime svijeta, makar su im različita sredstva i izvori. Čak ni sami izvori i ciljevi nisu heterogeni: isti je Otkupitelj kao i Stvoritelj. Dar posnovljenja dovršava ono „stvorimo čovjeka na našu sliku” (Post 1, 26).

Na II. vat. saboru Crkva je prvi put u svojoj povijesti zahvatila granična pitanja (probleme): Crkva i svijet, Crkva i zemaljske vrijednosti, Crkva i čovjek itd. Kao što ćemo kasnije vidjeti, Crkva je u svojoj prošlosti zajednički živjela i rasvjetljavala te granične probleme, zato o njima posebno nije raspravljala. Danas Crkva mora biti (živjeti) u svjetskom kompleksu zbivanja da bi rasvjetljavala njegove dimenzije. Zašto bi se Crkva vezala za jedan fiktistički znanstveni sistem da bi protumačila nastanak svijeta? Zašto bi ostala na 'agrarnom čovjeku' da bi čovjeku tehničke civilizacije ponudila smisao? Ona je pozvana da bude prorok u svakom vremenu i svakom čovjeku. Crkva svakom vremenu i svakom čovjeku mora pomoći da razluči što mu je u određenom vremenu prihvatiti, a što odbaciti da bi bivao više čovjek, po liku Isusa Krista, da bi postao izvorna slika Boga Stvoritelja. Tko je pozvan ako ne Crkva – tj. narod Božji – da dadne 'infuziju' Gospodinove milosti. To može učiniti samo ako je u nastajućem vremenu i svijetu, i ako to čini na način „sadašnjeg” čovjeka i njegovih shvaćanja. Možda je potrebno da Crkva promijeni viziju sebe i svijeta prije negoli bude mogla mijenjati svijet.

Već je sv. Augustin poručio svijetu: „Kršćanin sam s vama, biskup sam za vas”. Iz analize odnosa Crkve i svijeta proizlazi da je Crkva poslije renesanse prihvatila monaški odnos prema svijetu i svjetovnim vrednotama, pa kad su u krizu ušli neki monaški odnosi prema svijetu, tada je i cijela Crkva ušla u krizu svojeg odnosa prema svijetu. A u krizu je ušao više asketski odnos prema svijetu negoli vjersko vrednovanje svijeta.

TEOLOŠKE REFLEKSIJE NA ODNOS CRKVE I SVIJETA U PROŠLOSTI

Ovdje ne namjeravam iznijeti kompleksni historijski proces odnosa Crkve i svijeta, ali dajem kratku skicu tih odnosa da nam pomognu u razumijevanju sadašnjice. Spomenimo tri etape tih odnosa, kako to dijeli Françoise Houtart u svojoj knjizi *L'Eglise et le monde*.⁴

3 cf. E. SCHILEBECKX, *L'Eglise de Christ et l'homme d'aujourd'hui selon Vatican II.*, 1962, str. 152.

4 F. HOUTART, *L'Eglise et le monde*, Cerf, 1964.

Prva se etapa smješta između V. i VIII. stoljeća. To je vrijeme organiziranja Crkve na religiozno-političkom planu. Crkva je gigantski zakoraknula u evangelizaciju novih naroda. Oni su se masovno obratili da bi slijedili kršćanske principe. Crkva i njezina nauka bila im je koherentnija religija negoli sve dotadašnje. Novi su narodi bez poteškoća prihvatili novu religiju na koju će se osloniti cijeli srednji vijek: vjernost katoličkoj vjeri, jedinstvo religioznog intelektualnog života i kultura superiornost klera⁵. Ipak, poslije su iskrsele poteškoće zbog glomaznosti i daljine Rima, te opasnost formiranja nacionalnih Crkava. Univerzalnost spašava Grgur Veliki.

Druga etapa – VIII. stoljeće. Uzdiže se vremenita vlast. Na Zapadu dominiraju dvije moći koje će stvoriti srednji vijek: Crkva i nova carstva. Stvara se jedinstvo između papinstva i Karolinga. Zato se ova epoha smatra magistralnom epohom kršćanstva. Savez se dovršava sakralizacijom kralja Franaka. Tako Crkva postaje kreator legitimne političke moći, nove kulture, sinteze kršćanstva, germanizma i antike, a i zakazivanja na religioznom planu zbog konfuzije vlasti. Čini se da je vrijeme koje je slijedilo bilo najmračnije doba Crkve. Feudalno vrijeme podijelilo je vlast između crkvene hijerarhije i svjetskih vladara. Poznata je investitura desetog stoljeća.

Treća etapa. – Predominacija duhovne vlasti. Nametnula se potreba temeljne reforme. Crkva je postala kreator svih političkih i pravnih tradicija, cijele kulture i tehnike. Ona je formirala i dominirala prema svojem duhu državom i znanošću, umjetnošću, obitelji i društvom, ekonomijom i radom⁶. Sve je ovo donijelo plodove: nove redove, razna umijeća, tomizam itd. Stoga nije čudo da se kraljevstvo Božje smatralo sociološkom sekularnom ustanovom.

S trinaestim stoljećem sve se iz temelja mijenja. Pojavljuju se hereze, inkvizicija, buđenje nacija, dominacija svjetovne vlasti nad crkvenom. Povratak na antiku te renesansa. Tokom renesanse Crkva se polako svodi na instituciju, povlačeći se od „svjetskih stvari”. Nastaje nehotimični „bijeg od svijeta”. Crkva se postupno odvaja od svjetske stvarnosti. Time započinje autonomija svijeta u odnosu na Crkvu. Rađaju se ideje dijametralno oprečne srednjem vijeku, što je u praksi imalo za posljedicu: razdvoj Crkve i svijeta; hostilnost svijeta prema Crkvi i autonomiju svijeta vis à vis Crkve.

Crkva se povukla u sebe i time postala svijet u svijetu.

IZLAZ IZ NASLJEĐA I USADAŠNENJE

Već se odavno nametala potreba da se napravi korak i izlaz iz Crkve srednjovjekovlja, Crkve karitasa u Crkvu sadašnjice i vrijeme pravde. Njezino nekadašnje služenje svijetu na principu karitasa bilo je plodno u pravo vrijeme, međutim danas je snažnije ako se služi pomažući svakom čovjeku da stekne i ostvari svoje pravo. Zbog tog koraka Crkve iz srednjeg vijeka u sadašnjost i mala promjena izgleda kao velika, osobito jer nije bilo nekih velikih promjena za pet posljednjih stoljeća.

5 J. LORTZ, *Histoire de l'Eglise*, Petit Bibliothèque, Payot, Paris, 1962, str. 92.

6 TROELTSCH, *Sociallehren*, cit. J. Lortz, op. cit. str. 94.

Prijelaz iz XIII. ili XIV. stoljeća u XX. sigurno je veliki šok, jer su se mnoge ljudske manire i ideje skoro izjednačile sa sadržajem vjere.

Crkva današnje, tehničke civilizacije tek se rađa, na pomolu je s II. vatican-
skim saborom. Sanja se o njoj. Istina, ona se već rodila u dokumentima II. vat.
sabora, u teologiji, ali još ne u svijesti naroda Božjeg. Još se bolje snalazi u agrar-
nom mentalitetu i agrarnoj sredini. Uzmimo primjer formiranja župa. One su još
formirane na principu teritorija a ne zajedništva. Blagdani su usklađeni prema
agrarnom ritmu življenja itd. Sada se nameće pitanje, tj. život nameće pitanje da
li i dalje sve može ostati kao prije a da ne šteti poslu i ne opterećuje savjest vjer-
nika tehničke civilizacije. Tu Crkva sigurno mora nešto mijenjati da bi vjernik
današnjice mogao potpunije živjeti svoje kršćanstvo, a da se ništa od vjere ne
dirne, već samo snažnije naglasi i istinskije živi.

II. TEHNIČKA CIVILIZACIJA

Postojeće stanje čovječanstva okarakterizirano je tehničkom civilizacijom,
brzom promjenom, progresom. Nastao je novi ritam čovjeka i njegova odnosa
s prirodom i svijetom. Čovjek je svladao poteškoće koje je do jučer priroda
postavljala njegovom radu⁷.

Ljudski je progres postao vrijednost i ključ civilizacije a čovječanstvo je njime
uvjetovano u svim svojim domenama. Ova nova civilizacija kao cjelina rezultat
je ljudskog izbora, sposobnosti i stremljenja (Mumford). Kako reče Oppenheimer:
„Ovaj novi svijet je u pravom značenju novi svijet u kojem su se jedinstvo zna-
nja, ljudskih zajednica, društva i red ideja i kulture toliko izmijenili da se nikada
više neće vratiti na ono što su bili u prošlosti. Ono što je novo, novo je ne zato
što nikada prije nije postojalo, već zato što se kvalitativno izmijenilo. Novo je
prevladavanje novosti, promjena opsega i domašaja same promjene, tako da se
svijet mijenja kad u nj zakoračimo, tako da godine ljudskog života više ne mjere
neki mali prirast ili preuređenje ili umanjivanje onoga što smo naučili u djetinj-
stvu već veliki preokret. Novo je da je naše znanje u jednoj generaciji progutalo,
oborilo i upotpunilo sve ono što se o prirodnom svijetu znalo prije toga. Tehnika,
usred koje i pomoću koje živimo, množi se i grana, tako da je čitav svijet povezan
komuniciranjem, koje tu i tamo priječe golemi čvorovi političke tiranije. Opća
kvaliteta toga svijeta je nova: naše poznavanje dalekih i različitih naroda i naše
simpatije za njih, naša povezanost s njima u praktičnim pitanjima i naše povjere-
nje prema njima kao prema braći. Novo je u tom svijetu rasulo i raspadanje auto-
riteta u krupnim razmjerima, u vjerovanju, ritualu i svjetovnom poretku. Ali to
je svijet u kojem trebamo živjeti. I same poteškoće koje nam on donosi proizlaze
iz sve većeg razumijevanja, umještosti i moći. Mislim da bi bilo isprazno, a u ne-
kom dubljem smislu i nemoralno, napadati promjene koje su nas otisnule od
prošlosti. Trebamo priznati promjenu i shvatiti kakve snage imamo”⁸.

7 cf. J. FOURASTIÉ, *Le grand espoir du XXe siècle*, Gallimard, Paris, 1963, str. 33.

8 J. R. OPPENHEIMER, *The Open Mind*, Simon and Schuster, Inc., New York, 1955,
str. 140.

Tehnička civilizacija je omogućila čovjeku veću kontrolu nad prirodnim silama, i tako mu dala sredstva za ostvarivanje njegovih ciljeva u praksi. Ona mu je omogućila bolje razumijevanje i predočenje prirode. Priroda je postala 'naša priroda', ljudska priroda. Znano je da se čovjek ni u jednoj civilizaciji prema prirodi nije postavljao bez neke tehnike. Čovjek čiste prirode ne postoji – on se uvijek pokazivao „kultiviranim“. Tokom svoje povijesti čovjek je, bježeći od dominacije prirode – izvodio je to preko tehnike – u novije vrijeme potpao pod vlast tehnike, a nekada prirode. Mnogi misle da se čovjek teže oslobađa tehnike negoli prirode, jer je tehnika njegovo djelo i jer je promijenila čovjekove odnose prema drugom čovjeku i svijetu⁹. „Kad je nauka otkrila kako da kontrolira energiju unutar atoma, ona nas je time gurnula u atomsku eru, sa svim nadama i strahovanjima koja tu eru prate. No, time što nam je omogućila da potpunije shvatimo prirodu kao cjelinu, ona nas je dovela na prag većeg i revolucionarnijeg doba, koje ću nazvati humanistička era. To je era u kojoj evolucionistički proces, u osobi čovjeka, postaje svrhovit i svjestan sama sebe“¹⁰.

S tehničkim progresom promijenio se čovjekov odnos prema prirodi, radu, međuljudski odnosi, društvo, pa čak i vrijednosti. Jasno je da se i sama Crkva morala pomaknuti, jer nju čini taj isti promijenjeni čovjek, svijet. Crkva je svjesna da golema većina ljudi ostvaruje samo mali djelić svojih sposobnosti ili žive u vrlo malom stupnju bogatstva svijeta i ispunjenje samog sebe. Većina je svijeta još nepismena, slabo ishranjena, a njihov je život pun bijede i nevolje. Isto tako je Crkva svjesna da nije ostvarila više od jednog dijela svojih ljudskih i božanskih mogućnosti.

Tehnička civilizacija je prebacila čovjeka iz „sakralnog“ u „profani“ svijet (Ovdje treba napraviti razliku između „sakralnog“ i religioznog).¹¹ U tom novom svijetu tek je započeo proces hominizacije kako ga naziva Teilhard de Chardin – tj. bolje ostvarivanje čovjekovih mogućnosti. Time je ljudski rod stavljen pred odgovornost koju ne može ispuniti (izvršiti) bez dubinskih etičkih principa. Pred cijelim novim svijetom čovjek mora stajati odgovorno, skoro kao Stvoritelj, a za to su mu potrebne stvoriteljske, božanske kvalitete. Životno mora postati svjestan da je sin Božji. To je polje na kojem Crkva uči i donosi milost čovjeku ove civilizacije. Već pred pedesetak godina Lewis Mumford je napisao: „Bez obzira na to koliko se tehnika oslanja na objektivne postupke prirodnih nauka, ona ne predstavlja nezavisan sistem, kao što je svemir... Sam stroj ne postavlja zahtjeve i ne daje obećanja: ljudski duh stavlja zahtjeve i drži obećanja...“¹²

Brze svjetske promjene zatekle su Crkvu. Tako je Crkva više osjetila kompleksnu problematiku nove civilizacije negoli u njoj vidjela mogućnosti. To se osobito zapazilo pri početku II. vat. sabora. S II. vatikanskim saborom Crkva je uz svijest

9 cf. Bilan du Monde, t. I. *Science et Technices*, str. 117.

10 J. HUXLEY, „*The Future of Man*“, Bulletin of the Atomic Scientists, sv. 15, br. 10, prosinac 1959.

11 cf. F. HOUTART, op. cit. str. 62.

12 L. MUMFORD, *Technics and Civilization*, cit. prema Ch. R. Walker, Moderna tehnologija i civilizacija, Naprijed, 1968, str. 22.

problema nove civilizacije postala svjesna i mogućnosti koje moderna tehnologija pruža kršćanstvu i Crkvi.

Time što je Crkva na II. vat. saboru rekla što jest i što treba biti – postala je Crkva ove civilizacije. To se očito vidi u dokumentima II. vat. i u postsaborskoj ekleziologiji i uopće u teologiji katoličke Crkve. Da se to ostvari i u praksi potrebno je dosta vremena i duha Božjeg. U praksi je jedan dio Crkve još u prošlosti, drugi u sadašnjosti, a jedan dio možda i u budućnosti – to sigurno samoj Crkvi stvara poteškoće, što je i razumljivo. Da bi čovjek u ovoj radnoj civilizaciji ostao čovjek, treba nekoga tko će mu sačuvati „dušu“.

III. RAD

Koje je mjesto, vrijednost našao rad u sadašnjoj Crkvi – to je naše pitanje.

Crkva II. vatikanskog sabora – sadašnja Crkva o radu kaže: „Ljudski rad neposredno proizlazi iz osobe koja kao da predmetima utiskuje svoj pečat i podvrgava ih svojoj volji. Čovjek svojim radom redovito uzdržava život i svoj i svojih, povezuje se sa svojom braćom i služi im, može iskazivati autentičnu ljubav i dati svoj prilog dovršenju Božjeg stvaranja... Pridružuje se otkupiteljskom djelu Isusa Krista. Iz toga za svakog čovjeka proizlazi dužnost da savjesno radi, kao i pravo na rad“.¹³

Kao što sam već spomenuo, ova civilizacija kao cjelina rezultat je čovjekovog izbora, sposobnosti, stremljenja i rada. Rad je taj koji je univerzalizirao civilizaciju i stvorio jedinstveno čovječanstvo, pružajući materijalna sredstva preko kojih se ljudi zbližavaju materijalno i duhovno.¹⁴

KRŠĆANSKO VREDNOVANJE RADA

Da rad spada na samu čovjekovu strukturu, opće je prihvaćena istina. Čovjek-radnik, radeći, stvarajući 'svoju prirodu', postaje više čovjek, postaje jedinstveniji i s cijelim čovječanstvom u kojem nalazi svoje mjesto. Čovjek je po svojoj naravi „homo artifex“.¹⁵

Ovo su filozofsko-antropološke datosti i polazište za teološku refleksiju o radu, a također i polazište za odnos Crkve prema radu i radniku. Odnos prema radu i vrednovanje rada unutar kršćanstva oslanja se na dvije temeljne istine kršćanstva: na otkupljenje i stvaranje.

13 II. VAT. SABOR, *Pastoralna konstitucija Crkva u suvremenom svijetu*, „*Gaudium et spes*“, br. 67.

14 cf. Teilhard de CHARDIN, *La formation de la Noosphère*, u: *Rev. des questions scient.*, 1947, str. 20.

15 J. LACROIX, *La notion de travail*, dans *Vie intellectuelle*, juin 1952, str. 13.

a) Rad kao otkupljenje

Odnos prema radu i vrednovanje rada ne promatra se iz samog rada nego izvan rada, ukoliko je rad instrumenat otkupljenja. Otkupiteljski elemenat u radu daje vrijednost radu preko kojega se i događa otkupljenje. Rad se razumijeva kao kooperacija u otkupiteljskom djelu. U konsekvenciji, rad je imao značenje kazne: „U znoju lica svog jest ćeš kruh svoj”. „Znoj lica”, rad, patnja sve je to posljedica i ispaštanje grijeha.¹⁶ Prema ovome stavu rad je ispaštanje i ne osmišljava ga se iz njega samoga. Istina, patnja koja slijedi rad može biti posljedica zla, ali može biti i dobro kada preko patnje dokidamo egoizam, itd. Grijeh je odvojio čovjeka od Boga, ali kroz rad i patnju čovjeku se pruža mogućnost da iskupi grijeh i da se iznova veže s Bogom.¹⁷ Ovo hoće reći da se preko rada ostvaruje spasenje, liječenje, a kazna koja ga slijedi nije osvetnička kazna, već kazna koja otvara put prema Bogu i iznutra oslobađa samog čovjeka.¹⁸

Tako Crkva rad stavlja u djela otkupljenja. Rad dobiva značenje koje nema sam u sebi. Prestaje biti nužnost, instinkt za dominacijom nad prirodom. Rad izvlači čovjeka iz grijeha i usađuje u ljubav i time čovjek postiže svoj puni razvoj. A radnik kroz svoj rad, uzdignut milošću, postaje suradnik otkupljenja.

Rad vrednovan pod vidom otkupljenja sigurno je u službi čovjeka, stvara ga i usavršava na raznim stupnjevima njegova života, a time dobiva i svoju nutarnju vrijednost. „Čovječanstvo rada stvara društvo koje ne proizvodi samo stvari već i slavi Boga”, reče Pio XII.¹⁹

Rad i njegovi proizvodi samo su sredstvo, put koji vodi prema višem. On je instrumenat nadnaravnog otkupljenja i rađanja boljeg svijeta. Stoga neki teolozi (Malvez) prave usporedbu između razvoja civilizacije i milosti Božje, te zaključuju da postoji među njima odnos uzroka i učinka.²⁰ Drugi teolozi, katolički i protestantski, zabacuju ovu usporedbu. Civilizacija je jedno, a kraljevstvo Božje drugo: između njih ne postoji veza, iako ne postoji ni hostilitet. Oni analiziraju proces dekristijanizacije koji se dogodio u vrijeme tehničke civilizacije i zaključuju da je ta civilizacija negativna za religioznost.²¹ Sigurno je da je tehnička civilizacija jako kompleksna i da može loše utjecati na religioznost, ali isto tako ona otvara nove mogućnosti za religioznost. Već je 1955. Pio XII. u Božićnoj poruci upozorio na to, a 1953. isto u Božićnoj poruci, kaže: „Neosporno je da tehnički napredak dolazi od Boga i mora voditi Bogu”.

Iz svega dosad rečenog o radu nameće se kao zaključak: Rad je vrednovan vrijednošću izvan njega – tj. otkupljenjem. Rad pomaže čovjekovu rastu ukoliko

16 cf. PIO XII., *Božićna poruka* 1942, AAS., 1943, str. 20; LEON XIII., *Rerum novarum*, St. Tom, I–II, q. 85, a. 5.

17 cf. Ćiril ALEKSANDRIJSKI, Graph. in Gen. P. G. LXIX, 24 D.

18 R. P. A. De BOVIS, s. j. *Le sens catholique du travail et de la civilisation*, u: *L'enfant et son avenir professionnel*, Paris, 1959, str. 74.

19 PIO XII., *Božićna poruka* 1955, D. Cath. 53, 1956, col. 15–16.

20 cf. L. MALVEZ, *La vision chrétienne de l'histoire*, I, str. 54.

21 G. RIDEAU, *Consecration*, 1954, str. 9, u: Dieu Vivant, n° 5, P. DUCATILLON, *Technique et foi chrétienne*, 1951.

ga spašava. Ali oni koji nisu kršćani ne vide u takvom vrednovanju rada stvarno vrednovanje rada pa ni radništva. Čini se da ova civilizacija rada i radništva nije zadovoljna niti vidi da je rad pravo vrednovan ako ga se vrednuje nečim izvan njega. A teško je i naći vrijednost sekulariziranog rada u ovome stavu. Možda je i ovakvo tumačenje i stav uzrok što se u nekim zemljama radništvo, proletarijat našao izvan Crkve?! Ovome je stavu tehnička civilizacija donijela sigurno više problema nego što je otvorila mogućnosti. Ne želim reći da rad nije sredstvo otkupljenja, niti da je ovo tumačenje krivo, nego da ljudi ove civilizacije nisu na nj osjetljivi, da ga lako ne prihvaćaju. Sigurno je da se u ovome tumačenju još ne priznaje autonomija i vrijednost zemaljskih stvarnosti iz samih sebe, što je II. vat. sabor vrednovao u pastoralnoj konstituciji *Radost i nada*: „Za vjernike je jedno sigurno: pojedinačna i kolektivna ljudska djelatnost, taj divovski napor kojim

b) Rad kao stvaranje

Drugo teološko i crkveno vrednovanje rada oslanja se na stvaranje. Rad se gleda kao djelatnost unutar stvaranja, a to znači da ga se iz njega vrednuje. Drugi vatikanski sabor također povezuje rad sa stvaranjem: „Čovjek svojim radom redovito uzdržava život i svoj i svojih, povezuje se sa svojom braćom i služi im, može iskazati autentičnu ljubav i dati svoj prilog dovršenju Božjeg stvaranja”.²³ Ali isto tako i s otkupljenjem: „Štoviše, držimo da se čovjek, prikazujući Bogu svoj rad, pridružuje otkupiteljskom djelu Isusa Krista, koji je, radeći u Nazaretu vlastitim rukama, dao radu uzvišeno dostojanstvo”.²⁴ Vidimo da Sabor vrednuje rad i iz stvaranja i otkupljenja, dajući za pravo i jednom i drugom teološkom mišljenju o radu.

Sama dogma o stvaranju danas se više ne shvaća u statičkom već u dinamičkom značenju. Ne shvaća se više kao čin svršen negdje na početku povijesti. Stvaranje je započelo, ali još nije završeno. Završeno će biti sa završetkom povijesti svijeta i čovjeka, s drugim Kristovim dolaskom. Sigurno je da čovjek nije postavljen u zgotovljen svemir da ga gleda i uživa, već ga je Bog pozvao da bude njegov suradnik u progresivnom uređivanju (stvaranju) svemira i samog sebe. Sam je čovjek slika Boga stvoritelja i zato je po naravi pozvan da „stvara”. Već je papa Pio XII. 1956. godine, u Božićnoj poruci, rekao: „Čovjek tka svoju povijest i surađuje s Bogom”.

Ako rad razumijevamo unutar stvaranja, tada on dobiva, čini mi se, svoju potpuniju vrijednost – vrijedan je iz samog sebe. On je vrijedan kad je „sakraliziran” i kad nije „sakraliziran”. Vrijedan je u kršćanstvu kao i izvan kršćanstva.

Rad kao rad u svim svojim posljedicama više ne možemo gledati kao kaznu iskonskog grijeha. Rad prethodi iskonskom grijehu jer spada na čovjekovu stvaralačku strukturu. Čovjek svojim radom „mnogo toga uči, razvija svoje sposob-

22 G. et S. br. 34.

23 Ibidem, br. 67.

24 Ib.

nosti, i samoga sebe premašuje".²⁵ Čovjek stvaralac je pozvan da gradi novu zemlju i novo nebo, čovjekovu zemlju i čovjekovo 'nebo'. "Čovjek stvoren na sliku Božju, primio je nalog da sebi podloži zemlju sa svim što ona sadržava, da upravlja svijetom u pravednosti i svetosti".²⁶ On svojim radom „mirabilia opera” pretvara u „humana opera”. Čovjek se preko rada konfrontira s prirodom i nju očovječuje – daje joj svoje ljudsko lice. Postaje suradnik u cijelom stvaralačkom planu, suodgovornik evolucije koja se zbiva. Zašto se ta evolucija ne odvija uvijek onako kako bi trebalo objašnjava J. Huxley: „čovjek je opremljen s ponešto inteligencije, ali također i nizom protivurječnih strasti i želja. On može biti razuman, ali je često krajnje glup. On ima porive prema simpatiji i ljubavi, ali također prema okrutnosti i mržnji. On je sposoban za moralnu akciju, ali također ima neizbježne sposobnosti za grijeh i zabludu”.²⁷

Do izvjesnog stupnja svijet se razvijao snagom svojeg nutarnjeg dinamizma, ali s pojavom čovjeka to se događa uz njegovo sudjelovanje. Uloga je čovjeka da aktivira razvoj svojim radom, da mu dadne određeni smisao. Čovjek će svojim radom sve stvoreno činiti svojim, korisnijim, ljepšim. Stvoriteljski Božji plan je da priroda ljudskim radom postane ljudska, naša, moguća. Zato kad čovjek stvara (radi) ne otima Bogu, nije Božji konkurent već Božji suradnik i to ne po privilegiju nego po svojoj naravi. U kršćanstvu nema mjesta „Prometeju”. Priznati druge uzroke u stvaranju ne znači zanijekati ili odstraniti prvi nego ga snažnije vidjeti u drugim uzrocima. Zato je rad, prema riječima Pia XII., „consecratio mundi”.²⁸

Cilj je ljudskog rada dovršenje zemaljskog djela stvaranja, kooperacija naravnog i nadnaravnog stvaranja osobe i društva, nove zemlje i novog neba. Već je sv. Toma tvrdio da su svjetska dobra nužno potrebna za krepost i krepostan život.²⁹

U ovoj civilizaciji rada potrebno je buditi religiozni osjećaj baš u samom radu i stvaralaštvu. Rad je znak našeg vremena. Rad je mogućnost koja se otvara naviještanju vesele vijesti. Bog stvoritelj nije samo tamo gdje mi ne možemo biti (u našim nemoćima) nego je naprotiv više tamo gdje smo mi ljudi najmoćniji, najefikasniji.³⁰ Danas kad je čovjek osjetljiv na stvaranje i rad, zar rad ne bi mogao biti instrument misije naviještanja Evanđelja? Crkva mora radu dati vrijednost iz samog rada – što je u duhu evanđelja – da se rad i radništvo ne otude od nje.

Crkva je uvijek bila protiv rada koji žrtvuje čovjeka akumulacijskim dobrima, što je opasnost našeg vremena.³¹ Opasnost je ovog našeg vremena da zamijeni svrhe rada i čovjeka, a tada bi se čovjekova stvoriteljska mogućnost okrenula protiv njega samog. Bez obzira što o radu kažu razni stručnjaci, Crkva je pozvana da radu i radniku dade smisao i perspektivu koja proizlazi iz vjere u Isusa Krista.

25 Ibidem, br. 35.

26 Ib., br. 34.

27 J. HUXLEY, op. cit.

28 PIO XII, *Nagovor kongresu laika*, 1957.

29 S. TOMA, *De regimine princip.*, I, cap. 15.

30 cf. D. CHENU, *L'avenir professionnel de l'enfant, perspectives théologiques*, u: *L'enfant et son avenir professionnel*, Ed. Fleurus, Paris 1959, str. 9–48.

31 Vat. II., G. et S. br. 35.

ZAKLJUČAK

Zaključimo razmišljanja o Crkvi, civilizaciji i radu. Donedavno smo živjeli Crkvu koja je imala srednjovjekovni odnos prema svijetu. Ta i takva Crkva donosila je velike plodove, jer je bila u tadanjem svijetu i živjela je svijet. Nije to bila njezina adaptacija svijetu već življenje svijeta, agrarnog svijeta. A na temelju tadašnjeg agrarnog čovjeka stvorila je teologiju i kulturu i oblik obreda. Ritam blagdana organiziran je prema agrarnom čovjeku, i njemu je dobro odgovarao. Ali, danas je čovjek izišao iz agrarnog vremena, barem u Evropi, a ritam blagdana je ostao po starom. To je već stvorilo poteškoću unutar sakramentalne službe Crkve. Da bi Crkva sakramentalno služila, mora uskladiti liturgijski ritam ritmu industrijaliziranog svijeta. Ako su se izmijenila vremena i čovjek, tada se i Crkva mora izmijeniti, što ne znači iznevjeriti Kristov poziv. To nam jasno naglašava i II. vat. sabor u uvodu pastoralne konstitucije *Crkva u suvremenom svijetu*: „Da bi Crkva mogla izvršavati tu zadaću (da služi), dužnost joj je da u svako vrijeme ispituje znakove vremena i tumači ih u svjetlu Evandelja. Tako će ona moći, na način kako odgovara svakom naraštaju, odgovoriti na vječna čovjekova pitanja o smislu sadašnjeg i budućeg života i njihovu međusobnom odnosu. Treba, dakle, upoznati, shvatiti svijet u kojem živimo, njegova očekivanja, težnje i često dramatičan značaj”.³²

Ovom sviješću Crkva je prešla iz prošlosti u sadašnjost i otvorila se budućnosti, kao što je i čovječanstvo sa statičnog shvaćanja poretka prešlo na dinamično i evolutivno.³³ U ovoj sadašnjici rad je postao norma oko koje se organizira naša osobna i zajednička egzistencija. A ideja 'glorifikacije' rada historijski je vezana uz radanje organiziranog radništva koje je nastalo uz tehničku proizvodnju. Sadašnja Crkva vidi vrijednost rada u njemu samom. Čovjek radom „daje svoj prilog dovršenju Božjeg stvaranja” i „pridružuje se otkupiteljskom djelu Isusa Krista”. Tako je rad dobio svoju vrijednost i izvan „doline suza”, jer radnik kroz rad „uči, razvija svoje sposobnosti, i samoga sebe premašuje”. Rad stvara zajedništvo, otvara polje životnog dijaloga i razumijevanja, bez obzira na ideologije, proširuje slobodu i bratstvo ljudi.

Makar je tehnička civilizacija zatekla Crkvu problemima, sada joj se nameće kao velika mogućnost za širenje vijesti spasa.

Završavam riječima O. Teilharda de Chardina:

„Mi Kristovi učenici ne smijemo oklijevati prihvatiti snagu koja nas treba i kojoj smo mi potrebni. Naprotiv, moramo pod opasnošću da nestanemo i da oslabimo učestvovati autentičnom religioznošću u težnjama koje omogućuju da ljudi današnjice osjete neizmjernost svijeta, veličinu duha, svetu vrijednost svake istine. U ovoj školi naša će kršćanska generacija ponovo naučiti čekati.

Već smo dugo prožeti ovim perspektivama: progres svemira, osobito ljudskog svemira, nije nikakva konkurencija Bogu niti isprazno gubljenje energije koju mu dugujemo.

32 Ib., br. 4.

33 Ib., br. 5.

Čovjek će biti još veći, što će se čovječanstvo više ujediti svjesno svoje gospodarske moći, stvaranje će biti još ljepše, savršenije klanjanje, Krist će se više susretati, tijelo biti dostojnije uskrsnuća”.³⁴

34 P. Teilhard de CHARDIN, *Le milieu divin*, Ed. du Seuil, Paris, 1957, str. 200.